

UDK 784.3Pejačević:Schönberg
Koraljka Kos
Zelenjak 20
1000 Zagreb, Hrvatska / Croatia

"Verwandlung" Dore Pejačević sluhom Arnolda Schönberga

Skladba „Verwandlung“ Dore Pejačević kot jo je slišal Arnold Schönberg

Ključne besede: Dora Pejačević, *Verwandlung*, Karl Kraus, Arnold Schönberg, harmonija

Keywords: Dora Pejačević, *Verwandlung*, Karl Kraus, Arnold Schönberg, harmony

IZVLEČEK

ABSTRACT

Hrvaška skladateljica Dora Pejačević (1885-1923) je leta 1915 napisala skladbo *Verwandlung* za alt, violino in orgle ali klavir na stihe Karla Krausa kot prigodno skladbo ob poroki Sidonije Nádherný von Borutin, do katere pa ni prišlo. Kraus je delo nameraval izvesti na enem od svojih literarnih večerov 4. decembra leta 1916 na Dunaju in ga je pokazal Arnoldu Schönbergu, ki je skladbo pohvalil in še posebno izpostavil eno mesto. Tri kitice Krausove pesniške predloge so osnova za obsežno lirsko sceno z instrumentalnim interludijem med drugo in tretjo kitico, ki ima v uglasbitvi še posebno težo. Težišče izraza je v poznoromantični harmoniji labilne tonalitetsnosti. Izziv Krausovih verzov je skladateljico očitno povedel proti svobodnejšemu toku glasbenih fraz in k samosvoji harmoniji.

Croatian composer Dora Pejačević (1885-1923) wrote 1915 an occasional composition *Verwandlung* for alto, violin and organ or piano on verses by Karl Kraus for the wedding of her friend Sidonija Nádherný von Borutin which eventually didn't take place. Kraus planned to have performed the piece on one of his literary readings on 4th of December 1916 in Vienna and he showed the work Arnold Schönberg who praised it and especially commented one place in the score. Three strophes of Kraus's poem are the foundation for an extensive lyrical scene with instrumental interlude between the second and the third strophe which has a special place in the whole work. Late romantic harmony with labile tonality carries the emphasis of the expression. Kraus's verses evidently pushed the composer towards free musical flow and original harmony.

U opusu hrvatske skladateljice Dore Pejačević (1885. – 1923.) posebno mjesto pripada skladbi *Verwandlung* (op. 37a: solistička verzija; 37b: verzija s orkestrom), ne samo zbog njezinih glazbenih značajki, već i radi njezine “sudbine”.

Ovo vokalno djelo za alt, violinu i orgulje ili glasovir skladano je na stihove austrijskoga književnika i publicista Karla Krausa (1874. – 1936.). Ta je pjesma jedan od plodova dugogodišnje Krausove ljubavne veze s češkom barunicom Sidonijom Nádherný von Borutin koja je bila intimna prijateljica Dore Pejačević. O kontaktima skladateljice i Karla Krausa koji su za Doru Pejačević bili višestruko poticajni, pisala sam na drugome mjestu.¹ Ovdje je obrađena samo epizoda koja se odnosi na Krausovu pjesmu *Verwandlung*, njezino uglazbljenje i neostvarenu izvedbu u Beču.²

Karl Kraus napisao je lirsku pjesmu *Verwandlung* (*Preobrazba*) 14. III. 1915. u Rimu. Prema tumačenju Sidonije Nádherný ti su stihovi nastali na njezinu molbu kako bi u glazbenome ruhu Dore Pejačević bili izvedeni u crkvi prigodom Sidonijina vjenčanja za grofa Carla Guicciardinija planiranog za 6. V. 1915. No do vjenčanja nije došlo, uz objašnjenje da je mladoženja bio pozvan u vojsku. Za istu je prigodu stihove napisao i Sidonijin prijatelj, pjesnik Rainer Maria Rilke (*Strophen zu einer Fest-Musik*) koje je Dora Pejačević također trebala uglazbiti. Ali ostvarena je samo skladba na Krausove stihove, koje je skladateljica ispicala na poledini naslovne stranice notnoga autografa. Djelo je posvetila Sidoniji³. Stihovi Karla Krausa evociraju njegovo zajedništvo sa Sidonijom koje datira od 1913. godine. Ona je sama protumačila neka mjesta u tekstu: “grob” je metafora smrti Sidonijinog brata Johannesesa koji si je oduzeo život 28. V. 1913.; “leteće zvijezde” odnosi se na zajedničku vožnju Karla i Sidonije u bečkom Prateru; “otok” je otočić u jezeru perivoja uz dvorac obitelji Nádherný u Janovicama koji su ljubavnici noću posjetili; “zima svijeta” je rat.⁴

Prošlo je više od godinu dana od nastanka skladbe kada je Karl Kraus odlučio izvesti djelo u Beču, u okviru jedne od svojih javnih spisateljskih večeri kojom bi prilikom on običavao čitati iz svojih djela. Njegove planove za tu izvedbu možemo pratiti u pismima Sidoniji Nádherný počam od 6. X. 1916.

“Želio bih u jednu od večeri uključiti “Verwandlung” s Dorinom glazbom. Kako bi se to moglo izvesti?”⁵ (6. X. 1916.)

Vjerojatno je Krausova ideja naišla na odobravanje S. Nádherný, pa je on zamolio D. Pejačević da mu pošalje note. Sljedeća pisma uvijek nanovo spominju note koje ne stižu. Kako je datum predavanja 4. XII. utvrđen, Kraus je sve nestrpljiviji:

“Od Dore P. još uvijek nisam dobio “Verwandlung”. Tako se dakle ne može ništa pripremiti. Kakva bi to bila šteta.”⁶ (5. XI. 1916.)

“Sada čekam Dorin “Verwandlung”.⁷ (6. XI. 1916.)

“Danas je D. P. telefonski saopćila, da će poslati note. Već je tako kasno.”⁸ (9. XI. 1916.)

¹ Koraljka Kos, Dora Pejačević i Karl Kraus. Kontakti, poticaji, *Rad JAZU*, knj. 385, ur. Josip Andreis, Zagreb 1980., 161-170.

² Svi podaci o toj epizodi preuzeti su iz pisma K. Krausa Sidoniji Nádherný, a iz izdanja tih pisma preuzeti su i citati: Karl Kraus, *Briefe an Sidonie Nádherný von Borutin 1913-1936*. Kösel-Verlag, München 1974.; DTV, München 1977.

³ Autograf solističke verzije nije datiran. Godina 1915. preuzeta je iz popisa skladateljinih djela. Može se pretpostaviti da je skladba nastala između 14. III. (postanak stihova) i 6. V. (predvideni datum vjenčanja S. Nádherný i C. Guicciardinija). Nije datirana niti verzija s orkestrom, ali je ona svakako nastala prije 7. III. 1917. kada je djelo, zajedno s *Liebesliedom*, praizvedeno na koncertu u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu. Oba se autografa čuvaju u Fondu Pejačević u arhivu Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu.

⁴ Vidi tumačenja u korespondenciji: bilj. 2, DTV, 2, str. 161.

⁵ “Ich möchte an einem der Abende “Verwandlung” mit D.’s Musik einschalten. Wie ließe sich das aufführen?”

⁶ “Von der Dora P. die “Verwandlung” noch immer nicht erhalten. So kann also nichts vorbereitet werden. Wie schade wäre das.”

⁷ “Nun warte ich auf Dora’s “Verwandlung”.”

⁸ “Heute hat die D. P. telephonisch mitgeteilt, daß sie die Noten schicken wird. So spät ist es schon.”

Napokon, 11. XI. stižu očekivane note:

"Danas je konačno Dora P. poslala Verwandlung po nekoj djevojci uz kartu s ispričama. Odmah sam naručio glazbenika, no sumnjam da će se to moći tako brzo ostvariti."⁹ (11./12. XI. 1916.)

Kako bi bio siguran da ima smisla izvoditi skladbu, Kraus je već 13. XI. *Verwandlung* pokazao Arnoldu Schönbergu:

"Danas je kod mene bio Schönberg koji je vrijeme patnje (od 11 mjeseci) (vojna služba, op. K. Kos) sretno prebrodio. Pokazao sam mu Dorin Verwandlung. On naravno smatra da žena ne može biti *stvarateljica* glazbe, no *pobvalio* je kompoziciju, navlastito jedno mjesto. (istaknuto: K. Kraus) Jako je za to da je izvedem. No jako sumnjam, hoće li se to moći organizirati do 4. prosinca. Sutra će vjerojatno doći moj pratilac na dogovor. Kakva šteta, što si je Dora P. uzela toliko vremena."¹⁰ (13. XI. 1916.)

U sljedećih nekoliko pisama Karl Kraus izvještava o nastojanjima da se skladba izvede:

"Upravo je ovdje bio dr. Kornauth koji također nalazi mnogo dobra u Dorinjoj skladbi, ponio ju je sa sobom, no ne zna, hoće li naći izvodioca. Poblžiše uskoro. (...) Uspije li Dorina stvar, bit će to neka vrst iznenađenja. Jer najaviti ju nismo mogli, kad nisam imao pojma, hoće li se naći ljudi (za izvedbu, op. K. K.). Dr. K. smatra da je to jako, jako teško. Jednom će to sigurno biti moguće. No sada nema gotovo nikoga. On će se jako truditi."¹¹ (14. XI. 1916.)

U sljedećem pismu Kraus odgovara S. Nádherný na pitanje, što je to Schönberg pohvalio:

"Dr. Kornauth mi je danas u pauzi rekao, da doista nije našao *nikoga*. Dakle teško da će to uspjeti!

Schönberg: mislim da je to međuigra od "Heute ist Frühling"."¹² (17./18. XI. 1916.)

U sljedećem pismu Kraus javlja da bi dionicu orgulja (harmonija) izvodio na glasoviru dr. Kornauth. Pratilac sada nalazi i neke greške u skladbi i predlaže da se djelo izvede iza zastora:

"Glazbenik kaže, danas ponovno, da postoje velike poteškoće. No on još ne gubi nadu. Ako, onda iza zastora. I glasovir (on sam), jer nema harmonija. On nalazi neke greške i kritica "Wüstensturm" nije oblikovana prema tekstu. Iza zastora, prvenstveno zato što se može naći samo muški glas (ako uopće)."¹³ (18./19. XI. 1916.)

⁹ "Heute endlich von Dora P. Verwandlung mit Entschuldigungskarte, durch ein Mädchen gesandt. Nun habe ich gleich den Musiker bestellt, zweifle aber, ob es sich so schnell machen lassen wird."

Der Musiker: Egon Kornauth (1891. – 1959.) austrijski skladatelj i pijanist, aktivan i kao korepetitor, pratilac na glasoviru i dirigent. Kao skladatelj slijedi tradiciju kasnog romantizma. God. 1916.-1917. bio je glasovirski pratilac Karla Krausa. U doba suradnje na izvedbi *Verwandlunga* bio je korepetitor u Bečkoj državnoj operi.
Lit.: Gerold W. Gruber, *Grove* 13 (2002.).

¹⁰ "Heute war Schönberg bei mir, der die Qualzeit (von 11 Monaten) glücklich hinter sich hat. Ich habe ihm Doras Verwandlung gezeigt. Er findet natürlich, daß eine Frau keine *Schöpferin* von Musik sein kann, *lobte* aber die Komposition, besonders eine Stelle. Er ist sehr dafür daß ich es aufführe. Aber ich zweifle sehr, ob es bis zum 4. Dez. sich wird arrangieren lassen. Morgen dürfte mein Begleiter zur Besprechung kommen. Wie schade, daß die Dora P. sich so lange Zeit gelassen hat."

Poudareno: Karl Kraus. Mein Begleiter: Dr. Egon Kornauth.

¹¹ "Dr. Kornauth soeben da gewesen, findet auch manches gut an Doras Komposition, hat sie mitgenommen, weiß aber nicht, ob er Ausführende finden wird. Näheres demnächst. (...)

Gelingt Doras Sache, so wird's auch eine Art Überraschung. Denn Ankündigen ließ es sich nicht, da man ja keine Ahnung hatte, ob sich Leute finden. Dr. K. hält das für sehr, sehr schwer. Irgendeinmal aber wird's gewiß möglich sein. Jetzt sei fast niemand da. Er wird sich sehr bemühen."

¹² "Dr. Kornauth hat mir heute in der Pause gesagt, daß er wirklich *niemand* (poudario: K. Kraus) gefunden hat. Es dürfte also kaum glücken!! Schönberg: ich glaube, das Zwischenspiel von "Heute ist Frühling"."

¹³ "Der Musiker sagt, heute wieder, es seien die größten Schwierigkeiten. Ich gebe aber die Hoffnung noch nicht auf. Wenn, so hinterm Vorhang. Und Klavier (er selbst), Harmonium gehe nicht. Er findet einige Fehler und die Strophe "Wüstensturm" sei nicht nachgestaltet. Hinterm Vorhang, hauptsächlich weil nur männliche Stimme zu finden wäre (wenn überhaupt)."

Der Musiker: Egon Kornauth

O konačnom odustajanju od izvedbe govori sljedeće Krausovo pismo:

“S “Verwandlungom” ionako neće ići. Navodno se uopće ne može naći glas.”¹⁴
(23./24. XI. 1916.)

Na sljedeću vijest o skladbi nailazimo nakon predavanja održanog 4. XII.:

“Od Dore danas ujutro ovo drago pismo. Zahvalit ću telegrafski i pokušati ju uvjeriti u beznadnost.”¹⁵ (7./8. XII. 1916.)

Posljednji put spominje Karl Kraus *Verwandlung* u tri brzojava upućena Sidoniji Nádherný iz Beča u St. Moritz u proljeće 1917.: 27. III.: “Dora prevela *Verwandlung* (...)”; 29. III.: “Dorin *Verwandlung* bit će objavljen (...)”; i 28. IV.: “Dora koja je jedan dan bila u Beču i ja srdačno pozdravljamo... *Verwandlung* će biti objavljen tako da će tri imena biti sjedinjena.”¹⁶ Prijevod i (nedokumentirano) objavljivanje nota vjerojatno se odnose na zagrebačku izvedbu u ožujku 1917. godine. Posljednje riječi iz brzojava od 28. IV. potvrđuju koliko je djelo u simboličkom smislu značilo Karlu Krausu. Tri imena su njegovo (autor stihova), Sidonijino (kojoj je skladba posvećena) i Dorino (koja je skladala glazbu).

Time je završila ova epizoda. Djelo nije bilo izvedeno zbog kašnjenja nota i poteškoća oko angažmana izvodilaca koji bi skladbu uvježbali u kratkome roku. Ostaje činjenica, da je Kraus jako želio tu izvedbu, koje je i Schönberg bio zagovornikom, sve do posljednjeg časa.

Kraus je organizaciju izvedbe povjerio dr. Kornauthu, no ni on nije, uza sve svoje veze u glazbenom svijetu, uspio naći izvodioce.

Verwandlung je, u verziji za glas i orkestar, konačno praizveden u Zagrebu, na dva dobrotvorna koncerta 7. i 21. III. 1917. u Hrvatskome narodnom kazalištu, uz *Liebeslied* Dore Pejačević na riječi Rainera Marie Rilkea te djela svjetskih klasika. Vokalnu je dionicu izvela ugledna altistica Marta Pospišil-Ivanova, a dirigirao je Fridrik Rukavina. Činjenica da je skladateljica orkestrirala skladbu govori u prilog tome da ju je cijnila. U skladu s općom intonacijom djela Dora Pejačević izabrala je tamne orkestralne boje bas-klarinetu, četiriju rogova i gudača bez violina.

* * *

Verwandlung za alt, violinu i orgulje ili glasovir je opsežna lirska scena koja obuhvaća 65 taktova. Pjesnički predložak Karla Krausa ima tri kitice sa po četiri stiha nejednake duljine i bez rime.

Glazbeni makroplan pokazuje slobodan odnos prema tekstu. Uglazbljenja pojedinih kitica teksta odaju težnju da se posebna težina dade trećoj kitici, čime su uspostavljeni različiti odnosi pjesničkih cjelina u glazbenoj preobrazbi. Prva i druga strofa približno su jednake duljine: prva obuhvaća 12, druga 13 taktova, a razdvaja ih kratki instrumentalni prijelaz od tri takta. Ukupno dakle uglazbljenje prve i druge strofe teksta obuhvaća 28 taktova.

Slijedi opsežan međustavak od 12 taktova koji uvodi u treću strofu, a ona je sama glazbom rastvorena i produljena na ukupno 25 taktova. Čitava se treća strofa dakle odvija u usporenom hodu u odnosu na prve dvije, i to: njezina prva dva pjesnička retka obuhvaćaju šest taktova na koje se nadovezuje četverotaktni instrumentalni prijelaz, a druga dva pjesnička retka – jedanaest taktova. Zaključni dio obuhvaća četiri takta.

Ovim kratkim statističkim sažetkom vidljivo je kako je skladateljskim zahvatom ostvareno usporenje glazbenog tijeka što upravo trećoj kitici daje posebnu važnost, ističući je kao poantu.

¹⁴ “Mit “Verwandlung” wird’s ohnedies nicht gehen. Es soll überhaupt keine Stimme zu finden sein.”

¹⁵ “Von Dora heute früh dieser liebe Brief. Ich danke telegraphisch und werde sie von der Hoffnungslosigkeit zu überzeugen suchen.”

¹⁶ “Dora *Verwandlung* übersetzt (...)”, “Doras *Verwandlung* erscheint (...)”; “Dora die einen Tag in Wien war und ich grüssen innig *Verwandlung* erscheint so dass drei Namen vereinigt”.

Izražajnost je skladbe u kasnoromantičkoj harmoniji¹⁷ koja odaje značajke kolebljive tonalitetnosti.

Ishodišni je tonalitet es-mol koji dominira čitavom prvom strofom i instrumentalnim prijelazom koji slijedi. Skladba pak završava u Es-duru. Između ta dva čvrsta pola “tonalitetni ritam” je različitog intenziteta. Ubrzane promjene počinju s nastupom druge kitice dotičući prolazno niz tonaliteta sa snizilicama, ostvarujući nemir oko stožernog es-mola, s dva naglašena “pada” prema tonalitetima s najvećim brojem snizilica (taktovi: 21-24 i 50-52). Druga kitica dakle ima ovaj tonalitetni plan: b-mol, Des-dur, f-mol, ges-mol (kao posredni tonalitet) i des-mol.

Međustavak koji odvaja drugu strofu od treće nastupa u drugoj polovini (na treću dobu) 28. takta tonikom des-mola, ostvarujući harmonijski “uspon” od des-mola preko es-mola i f-mola do Es-dura kao ciljnog tonaliteta čija dugo očekivana tonika pada na početak 41. takta, ujedno treće strofe na tekst “Heute ist Frühling” (elizija). To je u kontekstu čitave skladbe važan trenutak. Čitav je međustavak obilježen oživljenim homofonim slogom s ornamentikom u pokrenutoj dionici violine.

Prva dva stiha treće strofe odvijaju se u Es-duru (taktovi 41-46), sa zaključnim instrumentalnim četverotaktom na dvostrukom pedalu toničke funkcije (t. 47-50). Na samome kraju tog proširenja, u 50. taktu, zbiva se neočekivani i nagli harmonijski spoj: smioni silazni kromatski pomak akorda es-ges-b u ces-eses-ges, kojim se ostvaruje dojam do tada najizrazitijeg “pada”. Tako je posebno najavljen i istaknut početak trećeg stiha treće strofe (“Oh kniet...”, t. 51, četvrta doba) popraćen modulacijom u as-mol (t. 52).

Skladateljica sljedećim akordima sugerira poniznost molitve sažimanjem orguljske dionice na asketski jednostavne, duge (cjelotaktne) akorde (t. 51-55). Ovo je drugi vrhunac i ključni trenutak skladbe.

Ono što slijedi na treći i četvrti stih treće strofe je ponovni uspon preko as-mola i es-mola do završnog Es-dura kao ciljnog tonaliteta, čija tonika u 61. taktu djeluje poput smirenja. To je ujedno i početak četverotaktnog instrumentalnog postludija u funkciji konačnog završetka skladbe, analognog taktovima 47-50, ali s razrađenijim harmonijama.

Raznovrsna gustoća tonalitetnih promjena (nakon statičkog početka) odaje intenzivnu kinetičku energiju i stavlja težište glazbene izričajnosti na harmoniju koja je realizirana u tipično orguljskom slogu. Melodijska linija vokalne dionice je suzdržana, ritmički jednostavna, dosežući vrhunske točke u 25. i 54. taktu na emotivnim vrhuncima teksta. Njezin se jednakomjerni tijek prekida tek pri samom kraju, uz tekst “Oh kniet...” i dalje, gdje su pojedine kratke fraze odvojene pauzama, što im daje posebnu dojmivost.

No vratimo se Schönbergu.

Činjenica da je skladatelj pregledao i pohvalio skladbu, pa se štoviše i založio za njezinu izvedbu, zanimljiva je i važna epizoda u biografiji Dore Pejačević. Premda je u Schönbergovoj ocjeni očita kontradikcija, kada ističe da žena ne može biti *stvarateljica* glazbe, da bi odmah zatim *po-bvalio* djelo i posebno jedno mjesto u njemu, ostaje pitanje što se to dojmilo Arnolda Schönberga?

Na upit Sidonije Nádherný von Borutin Karl Kraus u pismu od 17./18.XI. 1916. odgovara neodređeno:

“Ich glaube das Zwischenspiel von 'Heute ist Frühling'.” (Mislim da je to međuigra / međustavak/ od 'Heute ist Frühling'.)

Ova je formulacija nejasna, ali nema sumnje da je Schönberg istaknuo nešto u vezi s međustavkom (t. 28-40) ili pak s tekstom kojim započinje treća strofa.

Nakon uvida u partituru nameću se dvije mogućnosti.

¹⁷ Zahvaljujem akademiku Rubenu Radici za dragocjene poticaje u odnosu na harmonijsku analizu.

Prva bi bila kraj međustavaka kada nakon nemirnog modulativnog odsječka tonika Es-dura (41. takt) koincidira s početkom teksta "Heute ist Frühling", čime je ostvareno jedno od najdomiljivijih mjesta u skladbi.

No mjesto koje se svidjelo Schönbergu mogla bi biti i ona neočekivana primjena tonalitetno skokovite kromatske terčne srodnosti iz akorda es-ges-b u posredni tonalitet ces-mola (akord ces-eses-ges, t. 50) kao priprema za nastup posljednjih dvaju stihova ("Oh kniet..." na četvrtu dobu takta 51) i modulaciju u as-mol (t. 52). To je emotivni vrhunac teksta i skladbe.

Ova dva važna harmonijska usjeka zanimljiva su u funkciji glazbene artikulacije i isticanja ključnih trenutaka Krausova pjesničkog teksta.

U cjelini formalnog i harmonijskog plana očita je promišljena dispozicija tonalitetnog kretanja. U čitavoj skladbi prevladava es-mol, a ciljni tonalitet je Es-dur do kojega se modulacije odvijaju u dva navrata, da bi se njegovo puno ostvarenje doseglo tek u drugom "usponu".

Unatoč racionalnom planu skladba djeluje spontano, poput meditacije, tamno obojena dubokim registrom orgulja, tonalitetima s mnogo snizilica i dubokim ženskim glasom. Monotoni jednakomjerni hod orguljske dionice naglašava karakter molitve, u skladu s prvobitnom, nikad ostvarenom namjenom djela.

Susret sa stihovima velikog pjesnika Karla Krausa bio je poticajan za iskorak iz tradicionalnih shema periodičnosti, a prema slobodnijem dahu vokalnih fraza; taj je iskorak ostvaren navlastito na razini harmonije. Sadržajnost skladbe otkriva se još izrazitije ponovljenim slušanjem. Odsutnost svake retoričnosti i vanjske dopadljivosti i težnja smirenoj usrdnosti otkriva prastaru tajnu prave umjetnosti: manje je više.

U susretu lirske pjesme i glazbe oživljavaju prikrivene razine predloška; glazba nije tek "ruho" za stihove, već ih zahvaća na nov način, ostvarujući novu umjetničku sintezu.

* * *

U vrijeme svoga postanka *Verwandlung* Dore Pejačević je u kontekstu hrvatskog glazbenog stvaralaštva moderno djelo. Malo je naših skladatelja, osim daleko radikalnijeg Dragana Plamenca (*Trois Poèmes* na riječi Charlesa Baudelairea iz 1915.) u ono doba tako harmonijski mislilo. Zadivljuje i novina skladateljske poetike Dore Pejačević i u odnosu na vlastite vokalne skladbe koje su neposredno prethodile *Verwandlungu*. One su još čvrsto urasle u tradicionalnu periodičnost i harmoniju. Iskorak prema slobodnijem oblikovanju vokalne fraze i novom harmonijskom izričaju koji teži ekspresivnosti posredstvom intenzivne kinetičke energije i koji je u znatnoj mjeri i autonoman, vlastit upravo za ovu skladbu, svakako je potaknut mogućnostima koje su otvarali i izazovima koje su nudili Krausovi stihovi. Skladateljica će taj put nastaviti maštovito orkestriranom orkestralnom pjesmom *Liebeslied* (op. 39; Našice 16.-19. IX. 1915.; orkestralna verzija svakako prije javne izvedbe u ožujku 1917.) na stihove Rainera Marie Rilkea, a zaključiti vokalnim ciklusom *Drei Gesänge* op. 53. iz 1919. i 1920. na tekstove Friedricha Nietzschea.

The image displays a handwritten musical score for the piece "Verwandlung" by Dora Pejačević. The score is organized into two columns of staves. The left column contains vocal lines, while the right column contains piano accompaniment. Each system consists of three staves. The notation is dense and characteristic of early 20th-century modernist music, featuring complex rhythmic patterns and chromatic harmonies. The handwriting is clear and legible, with various musical symbols such as notes, rests, and bar lines. The overall layout is professional and well-structured, typical of a composer's manuscript.

Dio skladbe *Verwandlung* Dore Pejačević prema izdanju Antuna Petrušića, Društvo askladatelja Hrvatske, Zagreb 1985

Dora Pejačević, Sidonija Nádherný i Karl Kraus u parku dvorca Janovice u Češkoj [ljetu 1915.]

Prilog

Karl Kraus
Rim, 14. 3. 1915.

VERWANDLUNG

Stimme im Herbst, verzichtend über dem Grab
auf deine Welt, du blasse Schwester des Monds,
süße Verlobte des klagenden Windes,
schwebend unter fliehenden Sternen –

raffte der Ruf des Geists dich empor zu dir selbst?
nahm ein Wüstensturm dich in dein Leben zurück?
Siehe, so führt ein erstes Menschenpaar
wieder ein Gott auf die heilige Insel!

Heute ist Frühling. Zitternder Bote des Glücks,
kam durch den Winter der Welt der goldene Falter.
Oh knieet, segnet, hört wie die Erde schweigt.
Sie allein weiß um Opfer und Träne.

PREOBRAZBA

U jesen glas, odricanje ponad groba,
tvog svijeta, o blijeda mjesečeva sestro,
slatka zaručnice žalobnog vjetra,
pod zvijezdama lebdeći u bijegu;

Je li te k samoj tebi uznio duha zov?
Ili te pustinjski vihor u tvoj povratio život?
Gle – vodi tako prvi ljudski par
opet neki bog na sveti otok!

Danas je proljeće. Treptavi vjesnik sreće,
dođe kroz zimu svijeta zlačani leptir.
Klanjajte se, blagoslivljajte, čujte kako zemlja šuti.
Samo ona zna za žrtvu i suzu.

S njemačkog prepjevao: Sead Muhamedagić (Zagreb, 1998.)

SUMMARY

In the opus of the Croatian composer Dora Pejačević (1885-1923) the composition *Verwandlung* carries a special position because of its musical importance as well as conditions of its conceiving. The vocal piece for alto, violin and organ or piano was composed upon the verses of the Austrian writer and publicist Karl Kraus (1874-1936) in the spring of 1915 for the wedding of their mutual friend Sidonija Nádherný von Borutin which didn't take place. Kraus planned the Viennese performance in the year 1916 but due to the problems with interprets and score the performance was cancelled. Nevertheless there remained an interesting trace in the correspondence according to which Kraus showed the piece to Arnold Schönberg who praised it, especially one part: the interlude „Heute ist Frühling“. The piece *Verwandlung* is an extensive lyrical scene consisting of 65 bars. The poem consists of three strophes with four verses of different length and without rime. In music the first and the second strophe are equal in their length meanwhile the third consist of 25 bars and is considerable longer. Thus the pace of the piece is slowed down what gives the last strophe special weight. Late romantic harmony with labile tonality carries the emphasis of the expression. The quick changes of tonal centres begin with the second strophe and the long expected tonic comes with the 41st bar what falls in with the beginning of the third strophe “Heute ist Frühling”. Maybe this is the moment that Schönberg praised. Second interesting passage one can find in the third strophe: in the 50th bar there is an unexpected and quick harmonic link and also this could be the moment that Schönberg exposed in his judgment of the piece. The encounter with the verses of Karl Kraus was evidently decisive for Pejačević's retirement from traditional schemata and periodical form towards free musical flow and original harmony. In the context of Croatian music Pejačević's piece *Verwandlung* has a special position as one of the best pieces in the style called *Moderne*. This stylistic step was later continued with Pejačević's pieces *Liebeslied* on the verses of R. M. Rilke and the vocal cycle *Drei Gesänge* on texts by Friedrich Nietzsche.